

Politeja

Nr 5(80), 2022, s. 37-63

<https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.80.03>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Beata KOSOWSKA-GĄSTOŁ

Uniwersytet Jagielloński

beata.kosowska-gastol@uj.edu.pl

PRZYWÓDZTWO W NOWYCH PARTIACH POLITYCZNYCH W POLSCE I JEGO ZNACZENIE DLA PRZEKROCZENIA PROGU REPREZENTACJI ORAZ INSTYTUCJONALIZACJI PARTII¹

ABSTRACT Leadership in New Political Parties in Poland and Its Importance for Overcoming the Threshold of Party Representation and for Party Institutionalization After the period of relative stabilization of the Polish party system at the parliamentary level in the first decade of the 21st century, changes related to the entry of new parties on the political scene took place in the second one. While in 2007 only four established parties (PO, PiS, SLD and PSL) got seats in the parliament, and the party system at the parliamentary level was described as “concreted”. In subsequent elections of 2011, 2015, 2019, newly created parties managed to overcome the threshold of party representation. What they have in common is that they were founded shortly before the election by recognizable leaders and immediately achieved election success, which they were not able to repeat in subsequent elections, they lost their importance and were replaced by newer parties. The aim of the article is to define what role the leader plays in achieving electoral success of new parties and what is the importance of leadership for the party’s survival and further election success. These issues are considered in the context of changing the organizational model and the concepts of party institutionalization.

¹ Artykuł przygotowany na podstawie badań prowadzonych w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki (Polska) „Czy nowość przynosi zmiany? Nowe partie w polskim systemie partyjnym”, 2019/33/B/HS5/01757.

Keywords: political leadership, new parties, party institutionalisation

Słowa kluczowe: przywództwo polityczne, nowe partie, instytucjonalizacja partii

WPROWADZENIE I KONTEKST TEORETYCZNY ROZWAŻAŃ

Od początku XXI wieku w wielu europejskich państwach obserwujemy zjawisko odnoszenia sukcesów wyborczych przez nowe partie, które opierają się na krytyce istniejących ugrupowań establishmentowych i obiecują zmianę polityki. Ugrupowania te są często tworzone kilka miesięcy czy wręcz tygodni przed wyborami przez mniej lub bardziej charyzmatycznych liderów, którzy odcinają się od partii głównego nurtu i przekonują wyborców, że skorumpowane elity polityczne nie są w stanie stawić czoła narastającym kryzysom, a jedynym wyjściem z sytuacji jest zastąpienie ich nowymi. Zwiastunem owej świeżości w polityce ma być fakt, że założyciele wspomnianych ugrupowań – nawet jeśli są rozpoznawalni – często wywodzą się spoza świata polityki. Są wśród nich aktorzy komediowi, dziennikarze, muzycy, bankierzy, menadżerowie i prywatni przedsiębiorcy. Z tego typu zjawiskiem mieliśmy do czynienia m.in. w Bułgarii, Litwie, Słowenii czy Słowacji, jak również w Holandii, Grecji czy we Włoszech. Nowo utworzone ugrupowania często nie tylko dostają się do parlamentu, lecz także wchodziły w skład rządów, a nawet obsadzają stanowisko premiera². Krytykując tradycyjne partie, nowe podmioty czasami przyjmują początkowo postać stowarzyszeń lub ruchów o niepartyjnym charakterze.

Innym ciekawym zjawiskiem jest to, że nowym ugrupowaniom rzadko udaje się powtórzyć swój sukces wyborczy. Po kolejnej elekcji często funkcjonują na marginesie sceny politycznej lub znikają, a ich miejsce zajmują nowsze partie, które również głoszą potrzebę odsunięcia elit politycznych od władzy. Sytuacja powtarza się w następnych wyborach, co przyczynia się do utrwalenia swego rodzaju braku stabilności systemu

² Bardzo dobrym przykładem jest tutaj Słowenia. O ile do 2011 roku jej system partyjny był w miarę stabilny, począwszy od tej daty przez cztery kolejne elekcje zachodziły zasadnicze zamiany. W 2011 roku jedną trzecią głosów zdobyły dwie partie utworzone krótko przed wyborami – Pozytywna Słowenia (PS) oraz Lista Obywatelska Gregora Viranta (DLGV). Przywództwo w pierwszej sprawował Zoran Janković – menadżer w największej w Słowenii firmie zajmującej się handlem detalicznym, liderem drugiej był Gregor Virant, który pełnił wcześniej funkcję ministra administracji publicznej. W 2014 roku jedną trzecią głosów zdobyła utworzona kilka tygodni przed wyborami Partia Miro Cerara (SMC), a jej lider objął funkcję premiera; w 2018 roku sytuacja się powtórzyła: premierem został przywódca kolejnego nowo utworzonego ugrupowania – Lista Marjana Šarca (LMŠ). T. Haughton, K. Deegan-Krause, *The New Party Challenge. Changing Cycles of Party Birth and Death in Central Europe and Beyond*, Oxford 2020, s. 85. Do podobnej sytuacji doszło w ostatnich wyborach parlamentarnych w 2022 roku, kiedy na premiera wybrano Roberta Goloba, lidera innej nowej partii – Ruchu Wolności. A. Krašovec, *Oops! Slovenia Did It Again: New Elections, Another Newcomer Prime Minister*, Party Systems & Government Observatory, 23 VI 2022, [online] <https://whogoverns.eu/electoral-victory-and-the-position-of-pm-yet-again-held-by-a-newcomer/>, 25 VI 2022.

partyjnego³ czy wręcz pewnych wzorców związanych z cyklicznymi „narodzinami i umieraniem” partii politycznych⁴.

Podobne zjawiska zachodzą też w polskiej polityce. W pierwszej dekadzie XXI wieku pojawiały się opinie o „zabetonowaniu” systemu partyjnego na poziomie parlamentarnym⁵. Do sejmu wybranego w 2007 roku swoich kandydatów wprowadziły bowiem tylko cztery ugrupowania: Platforma Obywatelska RP (PO), Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) oraz Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL). Partią, która jako pierwsza zdołała przekroczyć próg reprezentacji i dołączyć do obecnego w Sejmie „kartelu”⁶, był w 2011 roku Ruch Palikota (RP). W 2015 roku jego miejsce zajęły ruch Kukiz’15 (K’15) oraz Nowoczesna Ryszarda Petru (.Nowoczesna), a w 2019 roku koalicyjna partia Konfederacja Wolność i Niepodległość (Konfederacja WiN) (tabela 1).

Tabela 1. Wyniki wyborów do sejmu (liczba mandatów) w latach 2001-2019

Partia polityczna	Liczba mandatów w wyborach					
	2001	2005	2007	2011	2015	2017
Prawo i Sprawiedliwość	44	155	166	157	235	235
Platforma Obywatelska	65	133	209	207	138	134 (KO)
Sojusz Lewicy Demokratycznej	216 (SLD-UP)	55	53 (LiD)	27	– (ZL)	49
Polskie Stronnictwo Ludowe	42	25	31	28	16	30
Samoobrona RP	53	56	–	–	–	–
Liga Polskich Rodzin	38	34	–	–	–	–
Ruch Palikota	–	–	–	40	–	–
Kukiz’15	–	–	–	–	42	–
Nowoczesna Ryszarda Petru	–	–	–	–	28	–
Konfederacja Wolność i Niepodległość	–	–	–	–	–	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników wyborów zamieszczonych na stronie www.pkw.gov.pl.

³ Zjawisko to zostało opisane m.in. w artykule: T. Haughton, K. Deegan-Krause, *Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics*, „East European Politics and Societies: and Culture” 2015, vol. 29, nr 1, s. 61-80.

⁴ Bardzo dobrą analizę przyczyn tego zjawiska przeprowadzili Tim Haughton oraz Kevin Deegan-Krause. W polu ich zainteresowania znalazło się m.in. pytanie, dlaczego niektórym nowym partiom udaje się przetrwać, a inne znikają ze sceny politycznej. Zob. T. Haughton, K. Deegan-Krause, *The New Party Challenge...*, s. 143-170.

⁵ B. Stanley, M. Cześniak, *Poland's Palikot Movement: Voice of the Disenchanted, Missing Ideological Link or More of the Same?*, „Party Politics” 2016, vol. 22, nr 6, s. 705-718.

⁶ Określenie „kartel partii” zostało wprowadzone i spopularyzowane w teorii partii w: R.S. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics” 1995, vol. 1, nr 1, s. 5-28.

Prowadzone na potrzeby artykułu badania mają dwa zasadnicze cele. Pierwszy to określenie, jaką rolę w osiągnięciu sukcesu wyborczego nowej partii odgrywa jej lider. Drugi – jakie jest znaczenie przywództwa dla przetrwania ugrupowania w dłuższej perspektywie czasowej i odnoszenia sukcesów w kolejnych elekcjach, a więc dla jego instytucjonalizacji. W artykule będą testowane dwie hipotezy odpowiadające tym celom. Zgodnie z pierwszą rozpoznawalny, wyrazisty, często charyzmatyczny lider ułatwia partii odniesienie sukcesu wyborczego. Według drugiej silny przywódca, który nie chce się dzielić władzą z innymi organami partyjnymi, utrudnia instytucjonalizację partii, a tym samym jej przetrwanie w dłuższej perspektywie czasowej i odnoszenie kolejnych sukcesów wyborczych. Organizacyjne przetrwanie nie jest wprawdzie tożsame z odnoszeniem sukcesów, ale stanowi warunek wstępny, bez którego to drugie nie jest możliwe.

Przedmiotem badań uczyniono przywództwo w czterech nowo utworzonych partiach, które weszły do parlamentu po wyborach w 2011 (RP), 2015 (K'15, „Nowoczesna”) oraz 2019 roku (Konfederacja WiN). Nie brały one wprawdzie udziału w rządzeniu, niemniej już samo uzyskanie poparcia wyborczego na poziomie umożliwiającym zdobycie reprezentacji parlamentarnej można uznać za znaczące osiągnięcie. Zgodnie z przedstawionym wyżej ogólnym trendem jak dotąd żadnej z tych partii nie udało się powtórzyć początkowego sukcesu wyborczego – kolejne elekcje przynosiły spadek poparcia i konieczność startowania w koalicji lub umieszczenia kandydatów na listach innych partii. Trend ten nie został na razie potwierdzony w przypadku Konfederacji WiN, która odniosła sukces w wyborach w 2019 roku, weryfikacja nastąpi więc dopiero w kolejnych wyborach.

Pomimo wprowadzanego niekiedy w polskiej literaturze przedmiotu rozróżnienia na lidera i przywódcę⁷ w niniejszym artykule – zgodnie z anglosaską tradycją posługiwania się określeniem *leadership* – pojęcia te będą traktowane zamiennie. Przywództwo polityczne będzie przy tym rozumiane nie jako cecha, zdolność czy zachowanie lidera, ale bardziej jako relacja pomiędzy przywódcą a jego zwolennikami czy jako ciąg relacji składających się na proces realizacji wspólnych celów przez lidera i jego zwolenników⁸. W procesie tym istotną rolę odgrywają cechy zarówno lidera, jak i jego zwolenników, zakłada się równorzędność obu stron, w praktyce jednak rola zwolenników ogranicza się często do udzielania poparcia liderowi.

Analiza będzie dotyczyć przywództwa partyjnego wyodrębnionego na podstawie podejścia pozycyjnego. Za lidera będzie więc każdorazowo uważana osoba zajmująca najwyższe stanowisko w strukturach danej partii⁹. Prowadzone analizy będą zmierzać

⁷ Zgodnie z tym rozróżnieniem przywódca polityczny jest jeden, zajmuje najwyższą pozycję w danej strukturze, stoi w hierarchii wyżej niż lider polityczny – traktowany jako jeden z wielu ważnych (choć nie najważniejszych), pretendujący do zajęcia stanowiska przywódcy politycznego. M. Hartliński, *Przywództwo polityczne. Wprowadzenie*, Olsztyn 2012, s. 72.

⁸ Przegląd definicji przywództwa politycznego i trendów w definiowaniu tego pojęcia można odnaleźć w: J.J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008, s. 23-25; P. Żukiewicz, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011, s. 46-91; M. Hartliński, *Przywództwo polityczne...*, s. 51-60.

⁹ W przypadku przywództwa wyróżnionego na bazie podejścia behawioralnego za przywódcę uważa się osobę, która odgrywa najważniejszą rolę w danej strukturze, nawet jeśli nie jest jej formalnym przywódcą. Rozróżnienie to wprowadza się do celów analitycznych; w praktyce bardzo często przywódcy

do udzielenia odpowiedzi na następujące pytania: Jaka była rola lidera w utworzeniu partii – był jej założycielem lub współzałożycielem czy dołączył już po powstaniu partii? Jaka jest formalna pozycja lidera, a jaka rzeczywista? Czy powierzone mu statutowe kompetencje można uznać za znaczące? Czy sprawowanie przywództwa w partii umożliwia wpływanie na podejmowane decyzje? Czy lider chętnie deleguje uprawnienia na inne organy i osoby na szczeblu centralnym? Czy pozostawia swobodę działania liderom regionalnym? Czy zachowuje wyłączne prawo kontrolowania kandydatów umieszczanych na listach wyborczych partii? Czy określone przywództwo ułatwiło partii sukces wyborczy, czy przyczyniło się do porażki w następnych wyborach?

Rozważania na temat przywództwa w nowych partiach warto rozpocząć od zdefiniowania, czym w ogóle są nowe partie. Zagadnienie to tylko pozornie wydaje się proste, w literaturze znajdziemy bowiem cały wachlarz definicji, które znacząco się różnią¹⁰. Pojawiają się w tym kontekście następujące pytania: Czy nowe partie to te, które po raz pierwszy biorą udział w wyborach? Czy te, które po raz pierwszy zdołały pokonać próg reprezentacji? A może ugrupowania, które rywalizują ze względu na nowe kwestie programowe? Czy za nowe partie uznamy jedynie te, które powstały od podstaw, czy także te, w których zmieniono nazwę? Co z partiami, które powstały w wyniku rozłamu – czy uznamy je za nowe ugrupowania, czy kontynuację istniejących wcześniej? Czy partie powstałe ze zjednoczenia istniejących wcześniej podmiotów są nowymi partiami, czy kontynuacją istniejących wcześniej? Czy zasadnicze zmiany w partii dotyczące transformacji w zakresie programowym bądź organizacyjnym uznamy za początek czegoś nowego? Co w sytuacji, gdy partia zmienia się w jednym z obszarów, np. programowym, a w pozostałych (np. struktury, przywództwo, elity, wyborcy) kontynuuje dotychczasową działalność? Próba odpowiedzi na ostatnie pytanie prowadzi do wielowymiarowych definicji nowych partii¹¹, w których próbuje się odpowiedzieć nie tyle na pytanie, czy partia jest nowa, ile – w jakich obszarach oraz do jakiego stopnia jest nowa.

partyjni wyróżnieni na podstawie kryterium pozycyjnego pełnią najistotniejszą funkcję w organizacji bez potrzeby odwoływania się do przysługujących im prerogatyw wynikających z uwarunkowań formalnych. M. Hartliński, *Przywództwo polityczne...*, s. 69-70.

- ¹⁰ Zob. np.: R. Harmel, *On the Study of New Parties*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, nr 4, s. 403-418; R. Harmel, J.D. Robertson, *Formation and Success of New Parties. A Cross-National Analysis*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, nr 4, s. 501-523; P. Lucardie, *Prophets, Purifiers and Prolocutors. Towards a Theory on the Emergence of New Parties*, „Party Politics” 2000, vol. 6, nr 2, s. 175-185; S. Hug, *Altering Party Systems. Strategic Behavior and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*, Ann Arbor 2001; M. Tavits, *Party System Change. Testing a Model of New Party Entry*, „Party Politics” 2006, vol. 12, nr 1, s. 99-119; M. Tavits, *Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, nr 1, s. 113-133; N. Bolleyer, *New Parties in Old Systems. Persistence and Decline in Seventeen Democracies*, Oxford 2013; N. Bolleyer, E. Bytzek, *New Party Performance after Breakthrough: Party Origin, Building and Leadership*, „Party Politics” 2017, vol. 23, nr 6, s. 772-782.
- ¹¹ Zob. S. Barnea, G. Rahat, „*Out with the Old, In with «New»*”: *What Constitutes a New Party?*, „Party Politics” 2010, vol. 14, nr 3, s. 303-320; K. Litton, *Party Novelty: Conceptualization and Measurement of Party Change*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 5, s. 712-725; A. Sikk, P. Köker, *Party Novelty and Congruence: A New Approach to Measuring Party Change and Volatility*, „Party Politics” 2019, vol. 25, nr 6, s. 759-770.

Poszczególni badacze przyjmują rozmaite definicje, ich przegląd i porównanie zdecydowanie wykracza zaś poza ramy niniejszego artykułu¹². Mając świadomość dużego zróżnicowania definicyjnego, w opracowaniu zdecydowano się uznawać za partie nowe te ugrupowania, które startowały po raz pierwszy samodzielnie w wyborach parlamentarnych, pokonały próg reprezentacji i wprowadziły swoich przedstawicieli do sejmu. Jak już wspomniano, w 2011 roku był to RP, w 2015 roku K'15 oraz Nowoczesna, a w 2018 roku – Konfederacja WiN. Warto dodać, że przyjęto funkcjonalną definicję partii: analizowano podmioty, które spełniają funkcje partii (m.in. udział w wyborach, dążenie do obsadzenia swoimi ludźmi stanowisk we władzy publicznej czy wpływanie na agendę polityczną i proces decyzyjny w państwie) bez względu na to, czy są formalnie zarejestrowane jako partie polityczne¹³.

Ramy teoretyczne prowadzonych rozważań stanowią koncepcja ewolucji modelu organizacyjnego partii i pozycji lidera w strukturze partii oraz koncepcje instytucjonalizacji partii ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką ma w tym procesie do odegrania przywódca partyjny. Artykuł składa się z wprowadzenia, w którym zarysowano kontekst teoretyczny prowadzonych badań, oraz dwóch zasadniczych części. W pierwszej określono znaczenie przywódców dla powstania nowych partii, ich rozwoju oraz pokonania przez nie progu reprezentacji. Przedstawiono drogę czterech nowych ugrupowań (RP, K'15, .Nowoczesna, Konfederacja WiN) do parlamentu oraz rolę ich przywódców w tym procesie. Analizę przeprowadzono na tle ewolucji modelu organizacyjnego partii. Sukces wyborczy nie gwarantuje jednak stabilizacji partii oraz jej przetrwania w dłuższej perspektywie czasowej, dlatego w drugiej części przeanalizowano przywództwo w omawianych ugrupowaniach po uzyskaniu reprezentacji parlamentarnej. Rozważania oparto na wybranych koncepcjach instytucjonalizacji partii.

Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metod jakościowych; analizowano zarówno źródła pierwotne (formalne reguły dotyczące przywództwa umieszczone w statutach), jak i wtórne (rekonstrukcja rzeczywistej pozycji liderów na podstawie literatury przedmiotu oraz publikacji prasowych, ze szczególnym uwzględnieniem wypowiedzi działaczy analizowanych partii).

¹² Można je odnaleźć w publikacji: V. Emanuele, A. Chiamonte, *A Growing Impact of New Parties: Myth or Reality? Party System Innovation in Western Europe after 1945*, „Party Politics” 2018, vol. 24, nr 5, s. 475-487.

¹³ W związku z krytyką ugrupowań głównego nurtu nowe podmioty często przyjmują formę stowarzyszeń, a dopiero po jakimś czasie decydują się ubiegać o status partii. Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia m.in. w przypadku ugrupowania K'15, które – głosząc, że partie oszukują ludzi – w wyborach w 2015 roku startowało jako komitet wyborczy wyborców, a następnie przybrało postać stowarzyszenia występującego pod nazwą „Stowarzyszenie na rzecz Nowej Konstytucji Kukiz'15”. O status partii postanowiło się ubiegać dopiero po wyborach w 2019 roku, formalnie zaś zostało wpisane do rejestru partii 30 lipca 2020 roku jako K'15. Ruch Palikota oraz Nowoczesna Ryszarda Petru również rozpoczynały swoją działalność jako stowarzyszenia. B. Kosowska-Gąstoł, K. Sobolewska-Mysłik, *New Political Entrepreneurs in Poland*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2017, vol. 24, nr 2, s. 140, 146, 150.

1. ZNACZENIE PRZYWÓDZTWA PARTYJNEGO DLA POKONANIA PROGU REPREZENTACJI W KONTEKŚCIE EWOLUCJI MODELU ORGANIZACYJNEGO PARTII

1.1. Charakter przywództwa w różnych modelach organizacyjnych partii

Ewolucja, jaką przeszły partie polityczne w wymiarze organizacyjnym od XIX do XXI wieku, nie pozostała bez wpływu na poziom ich profesjonalizacji oraz pozycję lidera¹⁴. We wczesnym okresie rozwoju ugrupowań kadrowych przywództwo miało hierarchiczny charakter (ugrupowania były kontrolowane przez ściśle kierownictwo czy wręcz lidera partii), w pojawiających się później modelach partii masowej oraz wyborczej przybrało ono natomiast charakter horyzontalnego, otwartego i demokratycznego podejmowania decyzji. W nowszych modelach partii kartelowych oraz partii politycznych przedsiębiorców nastąpił niejako powrót do hierarchicznej, scentralizowanej kontroli sprawowanej przez przywództwo partyjne. Partie te różnią się jednak od kadrowych – te były organizacjami opartymi na pracy aktywistów i ochotników, partie kartelowe i partie politycznych przedsiębiorców opierają się zaś na okazałym finansowaniu i profesjonalnych strukturach organizacyjnych, co stanowi ich cechą wspólną z partiami wyborczymi. W przypadku tych ostatnich finansowanie pochodziło głównie od grup nacisku, partie kartelowe otrzymują pieniądze z budżetu państwa, a partie politycznych przedsiębiorców bazują na kapitale prywatnym – przy czym mogą, ale nie muszą to być zasoby pozostające bezpośrednio w rękach lidera; równie dobrze mogą być dostarczane przez firmy komercyjne i koncerny medialne¹⁵.

Wszystko wskazuje więc na to, że w rozwijających się od lat 90. XX wieku partiach politycznych przedsiębiorców (*entrepreneurial parties*)¹⁶ czy też partiach biznesowych (*business-firm parties*)¹⁷ kluczowe role odgrywają lider oraz umiejętność pozyskania prywatnego kapitału¹⁸. Tylko dzięki tym dwu elementom nowym partiom udaje się z sukcesem konkurować z partiami będącymi częścią kartelu i otrzymującymi okazałe sumy ze środków publicznych. Nowe partie są tworzone przez i wokół rozpoznawalnych liderów, którzy są w stanie przyciągnąć media, kapitał i wyborców. W dobie personalizacji i mediatyzacji polityki mniej lub bardziej charyzmatyczny

¹⁴ Na temat zmiany modelu organizacyjnego partii zob. R. Katz, P. Mair, *Changing Models...*, s. 5-28.

¹⁵ A. Krouwel, *Party Models*, [w:] *Handbook of Party Politics*, red. R. Katz, W. Crotty, London 2006, s. 266-267.

¹⁶ V. Hloušek, L. Kopeček, P. Vodová, *The Rise of Entrepreneurial Parties in European Politics*, Cham 2020, s. 9-28.

¹⁷ J. Hopkin, C. Paolucci, *The Business Firm Party Model of Party Organisation. Cases from Spain and Italy*, „European Journal of Political Research” 1999, vol. 35, nr 3, s. 307-339.

¹⁸ Przegląd koncepcji opisujących nowy model partii, w którym decydującą rolę odgrywa jej lider, można odnaleźć w: K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, „Partie politycznych przedsiębiorców” – nowy model partii?, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2017, vol. 55, nr 3, s. 108-129.

lider staje się elementem zdecydowanie ułatwiającym powstanie partii, jej zaistnienie w świadomości społecznej i odniesienie sukcesu wyborczego. W ten sposób nowo utworzonym ugrupowaniom często udaje się osiągnąć lepsze wyniki niż długo istniejącym partiom o rozbudowanych strukturach.

Aby ułatwić wyborcom identyfikację partii z określonym liderem i pozyskać ich głosy, ugrupowania często umieszczają jego nazwisko w swojej nazwie. Wśród partii, które zastosowały tego typu zabieg, można wymienić następujące ugrupowania: Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro (do 2018 roku, potem Solidarna Polska), Polska Razem Jarosława Gowina (do 2015 roku, potem Polska Razem), Porozumienie Jarosława Gowina, Wiosna Roberta Biedronia, Polska 2050 Szymona Hołowni, Skuteczni Piotra Liroya-Marca. Do grupy tej należy zaliczyć również analizowane partie: Ruch Palikota, Nowoczesną Ryszarda Petru, K'15 (zwaną również Kukiz'15), a poniekąd też Konfederację Wolność i Niepodległość, której skrót KW i N kojarzony jest z nazwiskiem jednego ze współzałożycieli i liderów – Janusza Korwin-Mikkego¹⁹.

Prześledzenie drogi czterech analizowanych ugrupowań od powstania do wejścia do Sejmu pozwoli na ukazanie pozycji i roli przywódców w tym procesie. Dla określenia formalnej pozycji liderów partii, wynikającej z ich statutów, wykorzystane zostanie – z pewnymi modyfikacjami – narzędzie badawcze skonstruowane w tym celu przez Annę Pacześniak i Marię Winclawską²⁰. Autorki określiły elementy składające się na pozycję lidera, a następnie dokonały ich operacjonalizacji i przypisały im kody (wagi) zależne od ich znaczenia dla pozycji lidera. Zakodowanie przywództwa poszczególnych partii na podstawie ich statutów, a potem zsumowanie przypisanych wag (maksymalnie 24 punkty) pozwala na określenie pozycji lidera w danym ugrupowaniu i porównanie jej z innymi partiami. Wśród modyfikacji dokonanych w koncepcji należy wymienić przede wszystkim pominięcie czynnika rywalizacyjności wyborcu lidera partii. Czynnikiem ten jest mierzony liczbą kandydatów na lidera, odnosi się więc raczej do realnego procesu wyborczego, a nie do formalnych reguł określonych w statucie. Ponadto autorki dla uniknięcia wpływu czynników sytuacyjnych sugerują analizę trzech ostatnich elekcji, co w przypadku nowo utworzonych partii nie jest możliwe.

Wspomniane narzędzie badawcze zostało zaprezentowane w tabeli 2, a następnie wykorzystane do analizy formalnego przywództwa czterech omawianych partii. Należy przy tym uczynić zastrzeżenie, że pozycja lidera wynikająca ze statutu partii może się znacząco różnić od jego rzeczywistej pozycji.

¹⁹ Oprócz tego Janusz Korwin-Mikke w 2015 roku utworzył partię Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja, której skrót (KORWiN) pokrywa się z pierwszym członem jego nazwiska. W 2021 roku nazwa partii została zmieniona na Konfederacja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja, ale skrót pozostał bez zmian.

²⁰ A. Pacześniak, M. Winclawska, *Leadership in Polish Political Parties*, „e-Politikon. Kwartalnik naukowy OAP UW” 2018, nr 28, s. 99-100.

Tabela 2. Czynniki określające pozycję (siłę) lidera partii

Lp.	Czynnik	Komponenty i kody
1	Pozycja lidera wobec innych organów partii	0 – lider koordynuje prace organów partyjnych, ale jego głos nie jest decydujący
		1 – mieszana rola lidera, w zależności od sprawy
		4 – lider w swoich głównych decyzjach jest niezależny od innych organów partyjnych
2	Nominowanie kandydatów do organów partii, z którymi lider blisko współpracuje, takich jak zarządy i rady	0 – członkowie innych organów partyjnych proponują kandydatów
		1 – lider proponuje kandydatów, ale muszą oni być formalnie zatwierdzeni przez inne organy partyjne
		2 – lider sam wybiera swoich najbliższych współpracowników
3	Możliwość tworzenia terenowych jednostek organizacyjnych partii	0 – lider nie ma kompetencji w tym zakresie
		1 – lider bierze udział w tworzeniu jednostek organizacyjnych partii, ponieważ wchodzi w skład organów, którym powierzono to zadanie
		2 – lider sam tworzy jednostki organizacyjne partii
4	Wpływ na nominowanie liderów niższego szczebla struktur partyjnych	0 – regionalne/lokalne struktury wybierają swoich liderów na szczeblu regionalnym/lokalnym
		1 – lider może zaproponować lidera organizacji partyjnej niższego szczebla, ale ta propozycja musi być zatwierdzona przez inne organy partii
		4 – lider może wyznaczyć lidera organizacji partyjnej niższego szczebla
5	Lider jako organ odwoławczy	0 – jako komisja odwoławcza działa inny organ partii
		1 – decyzje lidera muszą być zatwierdzane przez inne organy partyjne
		2 – lider jest ostateczną instancją odwoławczą
6	Ostateczne decyzje w kwestii list w wyborach parlamentarnych i europejskich	0 – listy zatwierdza organ kolegialny
		1 – lider bierze udział w zatwierdzaniu list, ponieważ wchodzi w skład organów, którym powierzono to zadanie
		4 – lider osobiście i według własnego uznania tworzy listy wyborcze
7	Decyzje w kwestii koalicji wyborczych i rządowych	0 – podejmowane przez organy partyjne
		1 – lider bierze udział w ich podejmowaniu z racji tego, że wchodzi w skład innych organów, którym powierzono to zadanie
		2 – podejmowane przez lidera osobiście i według własnego uznania

Lp.	Czynnik	Komponenty i kody
8	Sposób wyboru lidera	0 – przez Kongres/Konwencję
		1 – w sposób mieszany (np. różne metody podejmowania decyzji w różnych turach głosowania), kolegialne organy mają prawo podejmować decyzje w kwestii elektoratu
		2 – przez wszystkich członków partii
9	Rola lidera w parlamencie	0 – lider nie desygnuje przewodniczącego frakcji i nie posiada decydującego głosu w kluczowych dla frakcji kwestiach
		1 – lider desygnuje przewodniczącego frakcji, ale nie posiada decydującego głosu w kluczowych dla frakcji kwestiach
		2 – lider zostaje przewodniczącym frakcji lub ma decydujący głos w kluczowych dla frakcji kwestiach

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Pacześniak, M. Winclawska, *Leadership in Polish Political Parties*, „e-Politikon. Kwartalnik naukowy OAP UW” 2018, nr 28, s. 99-100.

1.2. Wpływ przywództwa w Ruchu Palikota na wejście partii do parlamentu w 2011 roku

Początków Ruchu Palikota można się doszukiwać w utworzonym w 2010 roku stowarzyszeniu Ruch Poparcia Palikota oraz partii Ruch Poparcia zarejestrowanej w tym samym roku. Partia nie złożyła jednak sprawozdania finansowego w wymaganym terminie, przez co groziło jej wykreślenie z ewidencji²¹. Nie czekając na decyzję w tej sprawie, Janusz Palikot utworzył nowe ugrupowanie – Ruch Palikota, wpisany do rejestru partii 1 czerwca 2011 roku, a więc kilka miesięcy przed wyborami parlamentarnymi (9 października 2011 roku). W elekcji partia zdobyła 40 mandatów, udało jej się zatem nie tylko przekroczyć próg wyborczy, lecz także pokonać zakorzenione w strukturze społecznej partie o rozbudowanych strukturach – SLD oraz PSL (tabela 1). Dobry rezultat wyborczy partii tłumaczono najczęściej wykreowaniem nowej tożsamości i wypełnieniem pewnej niszy ideowo-programowej, niezajętej do tej pory przez inne ugrupowania²², lub odcięciem się od związków z establishmentem politycznym²³.

²¹ Utworzenie stowarzyszenia odgrywało podwójną rolę: wyrażało popularną niechęć do struktur partyjnych, a także ułatwiało finansowanie działalności ze źródeł prywatnych, w tym środków własnych Janusza Palikota, zaliczanego przez tygodnik „Wprost” do grona najbogatszych Polaków. O ile bowiem finansowanie partii politycznych obwarowane jest licznymi restrykcjami, o tyle zasady dotyczące finansowania stowarzyszeń są znacznie bardziej liberalne. W. Wojtasik, *Sukces Ruchu Palikota w świetle czynników możliwego sukcesu politycznego (Political Opportunity Structure)*, „Preferencje Polityczne” 2012, nr 3, s. 167.

²² B. Stanley, M. Cześniak, *Poland's Palikot Movement...*, s. 4-5.

²³ K. Pankowski, *Wyborcy Ruchu Palikota*, komunikat z badań CBOS, BS/149/2011, Warszawa 2011, s. 6.

Bez wątplenia nie mały udział w tym sukcesie miał lider partii Janusz Palikot. Partia była projektem, który miał mu zagwarantować udział w polityce po opuszczeniu PO. Palikot był przedsiębiorcą, znanym importerem i producentem napojów alkoholowych, kiedy w 2005 roku uzyskał mandat poselski z list PO. Poprzez swoje kontrowersyjne zachowania i wypowiedzi bardzo szybko zyskał rozgłos i rozpoznawalność, ale również naraził się kierownictwu partii²⁴. Zagrożony wykluczeniem, postanowił sam wystąpić z szeregu partyjnych, co uczynił w grudniu 2010 roku; w styczniu 2011 roku zrzekł się również mandatu poselskiego.

Ruch Palikota został stworzony od podstaw, mimo że jego założyciel działał wcześniej w PO i sprawował funkcję przewodniczącego komisji parlamentarnej „Przyjazne Państwo”. Prezentował się jednak jako przedsiębiorca, który postanowił uczestniczyć w polityce nie dla pieniędzy, lecz dlatego, że zmiana potrzebna w Polsce może być efektywnie przeprowadzona nie poprzez zastąpienie polityków jednej partii politykami innej, ale przez wprowadzenie do polityki nowych ludzi. Tworząc partię, jej lider zapowiadał, że na listach nie będzie znanych polityków, pojawią się na nich głównie młodzi ludzie, ponadto zachowany zostanie parytet płci. Wprowadził możliwość zgłaszania się kandydatów przez Internet (poprzez wysłanie e-maila na adres partii), nawiązał kontakty ze środowiskami LGBT, Racją Polskiej Lewicy, Kampanią Przeciwko Homofobii czy inicjatywą Wolne Konopie. Partia funkcjonowała pod nazwą Ruch Palikota do 2013 roku, kiedy została przemianowana na Twój Ruch.

Silnej pozycji lidera partii, jaka uwidoczniła się w trakcie kampanii wyborczej w 2011 roku, nie do końca odpowiadała jego pozycja określona w statucie. Pierwszy tego typu dokument RP został złożony do Sądu Okręgowego w Warszawie wraz z wnioskiem o rejestrację w maju 2011 roku²⁵. Określono w nim strukturę partii podobną do innych polskich ugrupowań. Przewodniczącego wymieniono wprawdzie jako odrębny organ, wybierany przez Kongres, niemniej jego rola polegała głównie na zwoływaniu i proponowaniu porządku obrad innych organów – Kongresu, Komitetu i Zarządu Krajowego, a także zwoływaniu posiedzeń klubu parlamentarnego i pierwszego posiedzenia sądu partyjnego oraz komisji rewizyjnej. Ponadto do przewodniczącego należało kierowanie bieżącymi sprawami partii oraz podejmowanie decyzji w sprawach niezatrzeżonych dla pozostałych organów. Jego pozycję wzmacniał fakt, że kierował pracami Zarządu i reprezentował go na zewnątrz, tymczasem temu organowi powierzono szereg znaczących kompetencji, w tym zatwierdzanie kandydatów w wyborach do Sejmu, Senatu i Parlamentu Europejskiego. Przewodniczący mógł również wnioskować do Zarządu Krajowego o dokonanie zmian w tym zakresie. Powyższe komponenty składające się na formalną pozycję lidera zostały zakodowane w tabeli 3.

²⁴ Znany był nie tylko z krytykowania polityków głównych partii, zwłaszcza PiS, lecz także z organizowania happeningów z użyciem rozmaitych rekwizytów, takich jak plastikowy pistolet, wibrator, głowa świni, „małpki” z wódką, prezerwatywy, koszulki z napisem „jestem gejem” etc. Owe rekwizyty miały służyć zobrazowaniu problemów poruszanych przez Palikota, często jednak media i opinia publiczna skupiały się na nich samych, a nie przekazie, jaki niosły. B. Kosowska-Gąstoł, *Od sukcesu do porażki – Twój Ruch w świetle wybranych modeli partii*, [w:] *Anatomia porażki wyborczej*, red. A. Pacześniak, Warszawa 2018, s. 137.

²⁵ Statut Ruchu Palikota, stan na 24 V 2011, akta partii EwP 313, s. 28-46, Sąd Okręgowy w Warszawie.

Tabela 3. Pozycja przywództwa w Ruchu Palikota, K'15, Nowoczesnej Ryszarda Petru oraz Konfederacji Wolność i Niepodległość

Lp.	Czynnik	RP	K'15	Nowoczesna	Konfederacja WiN*
1	Pozycja lidera wobec innych organów partii	0	0	1	1
2	Nominowanie kandydatów do organów partii, z którymi lider blisko współpracuje, takich jak zarządy i rady	1	0	1	2
3	Możliwość tworzenia jednostek organizacyjnych partii	1	1	1	2
4	Wpływ na nominowanie liderów niższego szczebla struktur partyjnych	0	–	1	0
5	Lider jako organ odwoławczy	0	–	1	0
6	Ostateczne decyzje w kwestii list w wyborach parlamentarnych i europejskich	1	–	1	4
7	Decyzje w kwestii koalicji wyborczych i rządowych	1	–	–	2
8	Sposób wyboru lidera	0	0	0	0
9	Rola lidera w parlamencie	0	–	–	2
	Suma	4	1	6	13

* Konfederacja WiN nie ma jednoosobowego przywództwa, dlatego uwzględniono Radę Liderów – kolejalny organ o charakterze kierowniczo-wykonawczym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie statutów partii.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że demonstrowane w praktyce silne przywództwo Janusza Palikota, które niewątpliwie przyczyniło się do dobrego wyniku partii, nie wynikało z jego pozycji statutowej. Na podstawie badania statutów przypisano mu bowiem zaledwie 4 na 24 możliwe punkty.

1.3. Wpływ przywództwa w K'15 na wejście partii do parlamentu w 2015 roku

Ugrupowanie K'15 rozpoczęło swoją aktywność jako Komitet Wyborczy Kukiz'15, zarejestrowany przed wyborami parlamentarnymi w październiku 2015 roku. Zdobył on wówczas 42 mandaty, co dało mu trzeci wynik po PiS oraz PO (tabela 1). Dobry rezultat należy w dużej mierze przypisać liderowi ruchu Pawłowi Kukizowi, znanemu szerszej publiczności od lat 80. XX wieku jako muzyk rockowy. Początków zaangażowania rockmana w politykę można doszukiwać się już w 2007 roku, kiedy wspierał ideę utworzenia jednomandatowych okręgów wyborczych (JOW), promowaną przez PO. Kiedy ta ostatnia porzuciła pomysł JOW-ów, Kukiz nadal organizował społeczną inicjatywę na rzecz zmiany systemu wyborczego. W 2013 roku u boku

przewodniczącego „Solidarności” Piotra Dudy zaangażował się w tworzenie ruchu przeciwników Donalda Tuska pod szyldem „Platforma Oburzonych”²⁶.

Samodzielną karierę polityczną Kukiz rozpoczął od startu w wyborach prezydenckich w maju 2015 roku. Uzyskanie 20,8% głosów i trzeciej pozycji rozbudziło jego ambicje polityczne, stąd jego decyzja o starcie w wyborach parlamentarnych jesienią tego samego roku. Nie posiadał żadnych struktur organizacyjnych, dlatego ogłosił, że rekrutacja kandydatów będzie się odbywać przez stronę internetową Ruchkukiza.pl. Na listach komitetu znalazły się jednak także osoby znane w życiu publicznym: Kornel Morawiecki (działacz opozycji demokratycznej z okresu PRL), Piotr Liroy-Marzec (raper), Jacek Wilk (z Kongresu Nowej Prawicy), Robert Winnicki (z Ruchu Narodowego). Kampanię prowadzono pod hasłem „Potrafisz, Polsko”, używanym również w kampanii przed wyborami prezydenckimi, była zatem dostrzegalna swego rodzaju kontynuacja. Kukiz był twarzą kampanii i głównym elementem jej apelu wyborczego. Mobilizował zwolenników, objeżdżając kraj i wykonując piosenkę *Miasto budzi się* ze zmienionym tekstem: *Polska budzi się z naszymi marzeniami*²⁷.

Pokonanie prognozy wyborczej i utworzenie frakcji parlamentarnej skłoniło Kukiza do stworzenia zaplecza w postaci Stowarzyszenia na rzecz Nowej Konstytucji „Kukiz’15”, które formalnie zarejestrowano 1 lutego 2016 roku²⁸. Kukiz programowo wzbraniał się przed utworzeniem partii, krytykując *zgniłą partiokrację* oraz głosząc konieczność zlikwidowania *partyjnego zaćmienia*²⁹. Po kolejnych wyborach parlamentarnych w 2019 roku zmienił zdanie – jego partia została formalnie zarejestrowana 31 lipca 2020 roku jako K’15³⁰. Podmiot o nazwie „Kukiz’15” istniał już wówczas od kilku lat i *de facto* wypełniał funkcje partii, formalnie posiadając status stowarzyszenia³¹. Utworzenie partii nie wiązało się z likwidacją stowarzyszenia – oba podmioty funkcjonują obok siebie. Jednak ponieważ partia K’15 nie złożyła sprawozdania finansowego za rok 2021, Państwowa Komisja Wyborcza jest zobligowana do zwrócenia się do Sądu

²⁶ K. Sobolewska-Mysłik, *Niepartyjne inicjatywy polityczne jako nowy sposób politycznego zaangażowania obywateli? Czechy, Polska, Słowacja*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2016, vol. 24, s. 124.

²⁷ A. Lewandowski, *Antysystemowość ruchu Kukiz’15 w okresie kampanii wyborczej 2015 roku*, [w:] *Nowe partie i ruchy polityczne*, red. K. Walecka, K. Wojtas, Warszawa 2017, s. 187.

²⁸ Stowarzyszenie na rzecz Nowej Konstytucji Kukiz’15, [online] <https://rejestr.io/krs/599414/stowarzyszenie-na-rzecz-nowej-konstytucji-kukiz-15>, 29 V 2022.

²⁹ K. Mazurek, *@PotrafiszPolsko czy @PolskaOdNowa? Magdalena Ogórek i Paweł Kukiz – prezydenci z twittera*, [w:] *Oblicza kampanii wyborczych 2015*, red. M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Scigaj, Kraków 2016, s. 144.

³⁰ Statut partii złożono wraz z wnioskiem o rejestrację 27 maja 2020 roku, a następnie zamienionego 16 czerwca 2021 roku. Zob. Statut partii politycznej K’15, stan na 27 V 2020, akta partii EwP 413, s. 3-6, Sąd Okręgowy w Warszawie; Statut partii politycznej K’15, stan na 1 VII 2021, akta partii EwP 413, s. 78-83, Sąd Okręgowy w Warszawie.

³¹ Statut „Stowarzyszenia na rzecz nowej Konstytucji Kukiz’15”, [online] <http://kukiz15.org/images/STOWARZYSZENIE/Statut-Stowarzyszenia-na-rzecz-nowej-Konstytucji-KUKIZ15.pdf>, 21 IV 2022.

Okręgowego w Warszawie o wykreślenie jej z ewidencji³². Wszystko wskazuje więc na to, że stowarzyszenie ponownie będzie jedynym narzędziem aktywności Kukiza.

Podobnie jak w przypadku Ruchu Palikota, formalna pozycja lidera – zarówno stowarzyszenia Kukiz'15, jak i partii K'15 – jawi się jako zdecydowanie skromniejsza od rzeczywistej. Choć powszechnie uznaje się Kukiza za lidera obu podmiotów, statut żadnego z nich formalnie nie przewiduje istnienia organu przewodniczącego czy prezesa. Kukiz jest więc przewodniczącym Zarządu Krajowego w stowarzyszeniu oraz prezesem Zarządu Krajowego w partii. Przy tej drugiej funkcji należy jednak uczynić dwa zastrzeżenia. Po pierwsze statut K'15 z 2020 roku nie wspomniana wcale preza Zarządu Krajowego – funkcję wprowadzono dopiero w statucie z 2021 roku; po drugie mimo statutowego określenia „Prezes Zarządu Krajowego” na oficjalnej stronie partii jej lider funkcjonuje jako przewodniczący, widoczny jest zatem brak konsekwencji³³. Partia K'15 została zakodowana w tabeli 3 na podstawie pierwszego statutu partii z 2020 roku, który składał się zaledwie z 8 paragrafów i 27 artykułów, a zawarte w nim regulacje miały często lakoniczny charakter – stąd pojawiający się w tabeli brak danych. Rzeczywista pozycja lidera partii jest zdecydowanie silniejsza, niż można by wnioskować ze statutu; choć przyznano mu zaledwie 1 z 24 możliwych punktów, wynika to również ze skrótości przepisów statutowych i pominięcia w nich niektórych kwestii.

1.4. Wpływ przywództwa w Nowoczesnej Ryszarda Petru na jej wejście do parlamentu w 2015 roku

Podobnie jak wspomniane wyżej ugrupowania, Nowoczesna zainaugurowała działalność jako stowarzyszenie w kwietniu 2015 roku. Jej założyciel Ryszard Petru deklarował, że nie będzie to partia, ale organizacja przypominająca raczej think tank i biorąca w ten sposób udział w życiu publicznym. W lipcu 2015 roku ogłoszono jednak decyzję o starcie w wyborach parlamentarnych, a w sierpniu zarejestrowano partię Nowoczesna Ryszarda Petru, jej twórcę przedstawiano zaś jako kandydata na premiera³⁴. Mimo że partia powstała kilka miesięcy przed jesiennymi wyborami parlamentarnymi, udało jej się wprowadzić do sejmu 28 deputowanych, co uplasowało ją na czwartej pozycji za PiS, PO oraz K'15 (tabela 1).

Główny udział w tym sukcesie miał niewątpliwie lider partii Ryszard Petru, znany polski ekonomista, który należał niegdyś do Unii Wolności, był asystentem jej przewodniczącego Władysława Frasyniuka, a później konsultantem Leszka Balcerowicza, gdy ten pełnił funkcję wicepremiera i ministra finansów w rządzie Jerzego Buzka. Partię postrzegano jako alternatywę dla PO – i rzeczywiście w wyborach 2015 roku

³² W. Ferfecki, *Paweł Kukiz straci partię. Przez niezłożenie sprawozdania finansowego K'15 zostanie zdelegalizowane*, rp.pl, 16 VI 2022, [online] <https://www.rp.pl/polityka/art36523841-pawel-kukiz-straci-partie-przez-niezlozenie-sprawozdania-finansowego-k-15-zostanie-zdelegalizowane>, 20 VI 2022.

³³ Władze partii, K'15, [online] <https://k15.org.pl/wladze>, 30 III 2022.

³⁴ B. Kosowska-Gąstoł, K. Sobolewska-Myślik, *New Political Entrepreneurs...*, s. 149-151.

zdołała odebrać jej część głosów³⁵. Nowoczesna głosiła konieczność przeprowadzenia głębokich zmian w Polsce w duchu „nowoczesnego społeczeństwa i państwa”, w tym uproszczenia systemu podatkowego i redukcji wszelkich przywilejów emerytalnych. Symbolem owych zmian był niewątpliwie lider partii, który jawił się wyborcom jako profesjonalista, ponadto chętnie otaczał się ekspertami z różnych dziedzin. Selekcja kandydatów na listy wyborcze wyglądała podobnie jak werbowanie pracowników do korporacji: lokalni koordynatorzy sprawdzali ich kompetencje, zdolności organizacyjne i doświadczenie. Partia miała służyć jako narzędzie do realizacji ambicji politycznych jej założyciela, o czym świadczy zarówno umieszczenie jego nazwiska w nazwie, jak i przedstawianie go jako kandydata na premiera.

W przeciwieństwie do ugrupowania K'15 w statucie Nowoczesnej wyodrębniono funkcję przewodniczącego, jego pozycja nie może być jednak uznana za silną. Szczegółowe informacje dotyczące przewodniczącego zakodowano w tabeli 3 – przypisano mu 6 na 24 możliwe punkty. Wyłaniany jest przez Konwencję, do jego kompetencji należy zaś zwoływanie i prowadzenie obrad organów kolegialnych – Konwencji i Zarządu, reprezentowanie partii, powoływanie sekretarza generalnego oraz wiceprzewodniczącego, sporządzanie projektu list kandydatów w wyborach do organów władzy publicznej. Pozycję przewodniczącego wzmacnia fakt, że jest on częścią Zarządu i bierze udział w realizacji kompetencji tego organu³⁶.

1.5. Wpływ przywództwa w Konfederacji Wolność i Niepodległość na jej wejście do parlamentu w 2019 roku

Po wyborach z 2019 roku do sejmu zdołało wprowadzić swoich przedstawicieli jedno nowe ugrupowanie: Konfederacja Wolność i Niepodległość. Podobnie jak omawiane wcześniej partie, zostało onozarejestrowane zaledwie kilka miesięcy przez wyborami – 25 lipca 2019 roku – i zdołało pokonać próg reprezentacji, uzyskując 11 mandatów (tabela 1). Genezy ugrupowania należy doszukiwać się jednak w znacznie wcześniejszym okresie. Partia ma federacyjny charakter, składa się z wielu mniejszych podmiotów, a mimo krótkiego istnienia jej skład zdążył się zmienić³⁷. Trzon stanowią trzy ugrupowania: Konfederacja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja (KORWiN), Ruch Narodowy (RN) oraz Konfederacja Korony Polskiej. Ich współpraca rozpoczęła się przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku, kiedy to utworzono komitet wyborczy Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy. Nie udało się wprowadzić jego przedstawicieli do PE, ale kontynuacja współpracy przyniosła sukces w krajowych wyborach parlamentarnych w tym samym roku.

³⁵ B. Kosowska-Gąstoł, K. Sobolewska-Myślik, *Does Novelty Necessarily Mean Change? New Political Parties within the Polish Party System*, „Politics in Central Europe” 2019, vol. 15, nr 1, s. 95.

³⁶ Statut Nowoczesnej Ryszarda Petru, stan na 17 VIII 2015, akta partii EwP 362, s. 14-25, Sąd Okręgowy w Warszawie.

³⁷ Szczegółowe informacje na temat środowisk wchodzących w skład ugrupowania Konfederacja WiN można odnaleźć w: J. Tomaszewicz, *Confederacy – the Polish New Right Wing between Tradition and Modernity*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2020, vol. 30, s. 7-32.

Utworzenie Konfederacji WiN nie oznaczało zaprzestania aktywności współtworzących ją partii; nadal funkcjonują one jako samodzielne byty polityczne. Konfederacja WiN nie posiada jednego lidera – na jej czele stoi dwunastoosobowa Rada Liderów, składająca się z czterech przedstawicieli partii KORWiN, czterech – RN, dwóch – Konfederacji Korony Polskiej oraz dwóch Wolnościowców – partii powstałej z rozłamu w ugrupowaniu KORWiN. Decydujące znaczenie mają liderzy poszczególnych partii: Janusz Korwin-Mikke (KORWiN), Robert Winnicki (RN), Grzegorz Braun (Konfederacja Korony Polskiej) oraz Artur Dziambor (Wolnościowcy). Konfederacja swój sukces wyborczy zawdzięcza w dużej mierze aktywności rozpoznawalnych liderów, którzy przyciągają wyborców radykalnej prawicy.

Analiza przywództwa na podstawie formalnych przepisów zawartych w statucie Konfederacji WiN oznacza badanie kolegijskiego przywództwa w postaci wspomnianej Rady Liderów. Ta powoływana jest przez Kongres, w praktyce zaś widoczne są parytety przysługujące poszczególnym partiom. Radę określono jako najwyższy organ wykonawczy partii, przyjęto także zasadę domniemania kompetencji na jej rzecz. Wśród znaczących decyzji podejmowanych przez ten organ można wymienić: zatwierdzanie ostatecznego kształtu list w wyborach do władz publicznych oraz kandydata na prezydenta, kierowanie bieżącą działalnością zarówno partii, jak i jej klubu za pośrednictwem jego przewodniczącego, zatwierdzanie porozumień o współpracy z innymi partiami, w tym porozumień wyborczych, decydowanie o przyjmowaniu nowych członków³⁸.

Szczegółowe informacje na temat pozycji kolegijskiego przywództwa partii zostały zakodowane w tabeli 3. Konfederacja WiN zyskała 13 na 24 możliwe punkty, co stanowi wynik znacznie lepszy niż pozostałych analizowanych ugrupowań. Porównywanie tych przypadków nie jest jednak uprawnione, gdyż w Konfederacji WiN – wobec braku indywidualnego przywództwa pozycyjnego – analizowano organ kolegijski, którego kompetencje są porównywalne raczej z uprawnieniami zarządów innych partii niż ich liderów.

Analiza wszystkich omawianych partii pokazuje, że elementem ułatwiającym ich powstanie i pokonanie przez nie prognozy reprezentacji było posiadanie rozpoznawalnego lidera. Partie powstające w ostatnim czasie w Polsce w dużej mierze odpowiadają modelowi partii politycznych przedsiębiorców tworzonych przez i wokół lidera, pełniących funkcję narzędzia ułatwiającego mu działalność polityczną³⁹. Partia staje się wręcz „własnością fundatora”. Nawet jeśli silna pozycja przywódcy przedstawionych ugrupowań nie wynika bezpośrednio ze statutu, co okazuje się częste, to w rzeczywistości trudno wyobrazić sobie ich wejście do parlamentu bez wzmożonej aktywności stojących na ich czele liderów – mniej lub bardziej charyzmatycznych, ale zawsze rozpoznawalnych. Warto też zauważyć pojawiający się rozdźwięk między słabą formalną pozycją liderów

³⁸ Statut partii politycznej Konfederacja Wolność i Niepodległość, stan na 25 VII 2019, akta partii EwP 400, s. 129-142, Sąd Okręgowy w Warszawie.

³⁹ V. Hloušek, L. Kopeček, *Entrepreneurial Parties: A Basic Conceptual Framework*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2017, vol. 24, nr 2, s. 83-91.

określoną w statucie a ich rzeczywistą rolę w praktyce, zwłaszcza w kampanii, co niewątpliwie stanowi interesujący problem wymagający dalszych analiz.

2. ZNACZENIE PRZYWÓDZTWA PARTYJNEGO DLA INSTYTUCJONALIZACJI PARTII POLITYCZNYCH

2.1. Przywództwo w różnych koncepcjach instytucjonalizacji partii

Powyższa analiza prowadzi nas do kolejnego pytania: czy silny przywódca, który zdołał wprowadzić partię do parlamentu, gwarantuje jej organizacyjne przetrwanie i odnoszenie sukcesów w kolejnych wyborach, a tym samym przyczynia się do jej instytucjonalizacji? Do omówienia tego zagadnienia zostaną wykorzystane koncepcje autorstwa Roberta Harmela i Larsa Svåsand, Angela Panebianca oraz Samuela P. Huntingtona.

Szczególnie przydatna do analizy przywództwa jest niewątpliwie koncepcja instytucjonalizacji partii Harmela i Svåsand. Badacze skupili się na tym, że do osiągnięcia pełnej instytucjonalizacji partia musi przejść przez trzy fazy: identyfikacji, organizacji oraz stabilizacji, i w każdej z nich potrzebuje innego przywództwa. Pierwsza polega na stworzeniu tożsamości ugrupowania i zakomunikowaniu jej potencjalnemu elektoratowi. Na tym etapie zdecydowanie sprawdza się charyzmatyczny lider, który potrafi zwrócić uwagę mediów i wyborców. Faza organizacji wiąże się z tworzeniem struktur organizacyjnych w terenie, delegowaniem zadań i odpowiedzialności, a także odpowiednią koordynacją i kontrolą prowadzonych działań. Partia potrzebuje wówczas lidera o zdolnościach organizacyjnych, zwłaszcza takiego, który będzie gotów podzielić się władzą i nie będzie się sprzeciwiał rutynizacji działań. W trzeciej fazie partia posiada już znaczącą reprezentację parlamentarną i wchodzi w sferę przetargów koalicyjnych. Od lidera wymaga się wtedy, aby z jednej strony sprawnie kierował partią, z drugiej – potrafił prowadzić negocjacje z innymi ugrupowaniami jako równorzędnymi partnerami; kluczowa jest tu umiejętność utrzymywania kontaktów. Jako że trudno znaleźć polityka posiadającego wszystkie cechy potrzebne na kolejnych etapach rozwoju, pożądana jest alternacja władzy – tak aby poszczególnym fazom odpowiadali właściwi przywódcy⁴⁰.

Angelo Panebianco i Samuel P. Huntington poświęcają roli przywództwa znacznie mniej uwagi. Do najważniejszych elementów rozbudowanej koncepcji pierwszego z wymienionych badaczy należy określenie dwóch wymiarów instytucjonalizacji: autonomii wobec środowiska zewnętrznego oraz systemowości rozumianej jako spójność wewnętrzna. Bez wnikania w szczegóły warto zwrócić uwagę na znaczenie przypisywane przez Panebianca przywództwu. Jego zdaniem charyzmatyczny lider w dużej mierze uniemożliwia instytucjonalizację partii – rzadko jest ona w stanie przetrwać takiego

⁴⁰ R. Harmel, L. Svåsand, *Party Leadership and Party Institutionalisation: Three Phases of Development*, „West European Politics” 1993, vol. 16, nr 2, s. 67-88.

przywódcę. Jeżeli jej się to uda, instytucjonalizacja wiąże się z silną pozycją władzy centralnej w partii⁴¹. Podobnego zdania jest Huntington, który – wychodząc z założenia, że istotne znaczenie dla instytucjonalizacji partii ma jej zdolność do przystosowania się do środowiska (adaptowalność) – podkreślił, że jej miernikiem może być przetrwanie zmiany przywództwa⁴². Podobną opinię wyraził Kenneth Janda, według którego instytucjonalizowana partia jest autonomiczna, niezależna od swojego lidera w tym sensie, że może istnieć i funkcjonować bez niego⁴³.

Z omówionych pokrótce koncepcji jasno wynika, że o ile na początkowym etapie tworzenia partii pożądanym jest posiadanie charyzmatycznego, rozpoznawalnego, medialnego, a czasem nawet kontrowersyjnego lidera, bowiem dzięki niemu partia zostaje zauważona, o tyle na kolejnych etapach rozwoju charyzmatyczny lider, który nie chce dzielić się władzą z innymi, może stać się bardziej przeszkodą niż pomocą na drodze do instytucjonalizacji partii. Jeżeli lider jest głównym elementem apelu wyborczego partii, to jego odejście może być równoznaczne z upadkiem ugrupowania. David Arter, rozważając możliwość przetrwania partii politycznych przedsiębiorców, zwrócił uwagę na to, że charyzmatyczne przywództwo powinno iść w parze ze zdolnościami organizacyjnymi lidera i tworzeniem struktur – określił to jako „charyzma plus”⁴⁴.

Przybliżone koncepcje mogą posłużyć do wyjaśnienia rozwoju nowych ugrupowań na polskiej scenie politycznej. Trzy z czterech analizowanych partii w kolejnej elekcji nie zdołały powtórzyć początkowego sukcesu wyborczego, co u wszystkich można próbować wyjaśniać brakami w zakresie przywództwa. Charyzmatyczni liderzy nie byli skłonni dzielić się władzą, nie dbali również zbytnio o budowę struktur. Powodowało to rosnącą frustrację w szeregach działaczy i odchodzenie od partii nie tylko ich członków i sympatyków, lecz także posłów. Było to szczególnie widoczne w przypadku RP oraz ugrupowania K’15.

2.2. Przywództwo w Ruchu Palikota w kontekście instytucjonalizacji partii

Po sukcesie wyborczym Ruchu Palikota w 2011 roku na czele partii i jej klubu parlamentarnego stał założyciel Janusz Palikot, niekwestionowany przywódca. Od 2013 roku można zaobserwować zjawisko odchodzenia polityków z partii, uzasadniane rosnącymi różnicami programowymi, ale i stylem kierowania partią. Posłowie wskazywali, że dla Palikota *jedynym celem jest obecność w mediach*⁴⁵ oraz że *forma przerasta*

⁴¹ A. Panebianco, *Political Parties. Organization and Power*, Cambridge 1988.

⁴² S. Huntington, *Political Development and Political Decay*, „World Politics” 1965, vol. 17, nr 3, s. 386-430.

⁴³ K. Janda, *Political Parties. A Cross-national Survey*, New York 1980.

⁴⁴ D. Arter, *When New Party X Has the „X factor”: On Resilient Entrepreneurial Parties*, „Party Politics” 2016, vol. 22, nr 1, s. 15-26.

⁴⁵ Cytat z wypowiedzi posłanki Haliny Szymiec-Raczyńskiej, za: *Posłanka z Wałbrzycha odchodzi z Ruchu Palikota*. „Mam dość”, 20 VI 2013, [online] http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,14132597,Poslanka_z_Walbrzycha_odchodzi_z_Ruchu_Palikota___Mam.html, 19 IX 2013.

treść⁴⁶. Oprócz szeregowych posłów z partii odeszły też osoby wyraźnie z nią kojarzone: wicemarszałek Sejmu Wanda Nowicka, wiceprzewodnicząca klubu Anna Grodzka czy rzecznik prasowy Andrzej Rozenek⁴⁷.

Jesienią 2013 roku wprowadzono zmiany, polegające m.in. na usunięciu z nazwy partii nazwiska założyciela – odtąd ugrupowanie określane jest jako Twój Ruch. Zmieniono również statut i założenia programowe oraz dokooptowano działaczy ze środowisk lewicowych. Spośród znanych polityków do partii dołączyli wówczas Jan Hartman i Marek Siwiec. Zmiany te – zwłaszcza zmianę nazwy – można rozpatrywać jako próby zwiększenia instytucjonalizacji ugrupowania. Partia skupiała się jednak w większym stopniu na marketingu politycznym niż na budowaniu struktur, dlatego nie zdołała przejść drugiej fazy z koncepcji Harmela i Svāsanda czy osiągnąć Arterowskiego etapu „charyzma plus”. Można więc mówić o klasycznym przypadku z koncepcji Panebianca, w której charyzmatyczny lider bardziej przeszkadza, niż pomaga w instytucjonalizacji partii.

Porażki w wyborach do PE i samorządowych w 2014 roku oraz słaby wynik Palikota w wyborach prezydenckich w 2015 roku skłoniły partię do dalszych przekształceń. W czerwcu 2015 roku zmieniono statut – wprowadzono rozwiązanie polegające na kierowaniu partią przez dwoje współprzewodniczących, z zachowaniem parytetu płci⁴⁸. Przywództwo w partii razem z Januszem Palikotem sprawowała odtąd Barbara Nowacka. W wyborach parlamentarnych 2015 roku partia startowała z list koalicji Zjednoczonej Lewicy. Ta nie pokonała wszakże progu wyborczego (8%) i została poza sejmem. Porażki wyborcze spowodowały odejście Palikota z polityki, z RP odeszła również Nowacka, która rozpoczęła współpracę w Koalicją Obywatelską (KO). Sam Twój Ruch przetrwał, a obecnie (2022) na jego czele w charakterze Przewodniczących Zarządu Krajowego stoją Marzena Karkoszka i Kamil Żebrowski. Partia nie odgrywa jednak większej roli w życiu politycznym; jej kandydaci startowali w wyborach parlamentarnych w 2019 roku z list SLD oraz KO, lecz nie zdobyli mandatów.

2.3. Przywództwo w Kukiz'15 w kontekście instytucjonalizacji partii

Rozwój wydarzeń w ugrupowaniu Kukiz'15 po wyborach w 2015 roku wyglądał podobnie jak w przypadku RP po 2011 roku. Rozpoznawalny lider sprawdził się w kampanii wyborczej, przyczyniając się do dobrego wyniku, niemniej po wyborach jego styl kierowania nie spotkał się z uznaniem współpracowników, którzy stopniowo zaczęli odchodzić z klubu. Z 42 mandatów, które Komitet Wyborczy Kukiz'15 uzyskał w wyborach, po czterech latach zostało 15, a zatem z partii wystąpiło prawie 2/3 parlamentarzystów z pierwotnego składu. Posłowie odchodzili sami – tak jak rzecznik klubu Jakub Kulesza oraz kandydat na prezydenta Warszawy Marek Jakubiak – lub byli wykluczani

⁴⁶ Cytat z wypowiedzi posła Adama Kępińskiego, za: *Ruch Palikota ma jednego posła mniej. Kępiński znów w SLD*, TVN24, 22 II 2013, [online] <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/ruch-palikota-ma-jednego-posla-mniej-kepinski-znoww-sld,307785.html>, 22 II 2013.

⁴⁷ B. Kosowska-Gąstoł, *Od sukcesu do porażki...*, s. 141-142.

⁴⁸ Statut TR przyjęty przez Kongres Krajowy 20 VI 2015, [online] <http://twojruch.eu/dokumenty/>, 22 III 2016.

z klubu za złamanie dyscypliny partyjnej bądź działanie niezgodne z linią partyjną (m.in. Piotr Liroy-Marzec). Odchodzący posłowie tłumaczyli swoje decyzje rozmiągnięciem się własnych poglądów z poglądami reszty klubu oraz niezadowoleniem ze strategii partii i kierunku, w którym zmierza ugrupowanie, a także ze stylu zarządzania nim⁴⁹. Po wyjściu z klubu Kukiz'15 posłowie tworzyli koła poselskie, zasilali szeregi PiS lub pozostawali deputowanymi niezrzeszonymi.

Część posłów odeszła również ze względu na zwlekanie z decyzją dotyczącą startu w zbliżających się wyborach w 2019 roku oraz ostateczne podpisanie porozumienia z Władysławem Kosiniakiem-Kamyszem o wspólnym starcie w ramach listy Polskie Stronnictwo Ludowe – Koalicja Polska. Zanim do tego doszło, ugrupowanie Kukiz'15 poniosło porażkę w wyborach samorządowych w 2018 roku (nie udało mu się wówczas zdobyć żadnego mandatu w sejmikach wojewódzkich) oraz w wyborach do PE w 2019 roku, kiedy nie pokonało progę wyborczego. Startując z list Koalicji Polskiej, ugrupowanie Kukiz'15 w 2019 roku wprowadziło do sejmu sześcioro posłów. W 2020 roku zaprzestało współpracy z PSL w ramach wspólnego klubu, a od 2021 roku posłowie Kukiz'15 tworzą odrębne koła: Kukiz'15 – Demokracja Bezpośrednia oraz Polskie Sprawy. W 2021 roku ugrupowanie Kukiz'15 zawarło porozumienie z PiS w sprawie popierania partii rządzącej w głosowaniach w zamian za realizację niektórych postulatów Kukiz'15.

Jak wspomniano, wszystko wskazuje na to, że w związku z niezłożeniem sprawozdania finansowego za rok 2021 partia K'15 zostanie wykreślona z ewidencji. Nie wiadomo, czy Paweł Kukiz zdecyduje się na start w kolejnych wyborach parlamentarnych; jeśli tak, to prawdopodobnie z listy Zjednoczonej Prawicy⁵⁰.

2.4. Przywództwo w Nowoczesnej Ryszarda Petru w kontekście instytucjonalizacji partii

W Nowoczesnej sytuacja wyglądała inaczej. Mimo że partia – podobnie jak poprzednie – została stworzona przez wyrazistego lidera, którego nazwisko widniało w jej nazwie, to w 2017 roku doszło do alternacji władzy. Ryszarda Petru zastąpiła Katarzyna Lubnauer, co spowodowało odejście tego pierwszego z partii oraz usunięcie jego nazwiska z nazwy. Kilku posłów partii już wcześniej przeszło do PO, a wraz z Petru odeszli kolejni, którzy utworzyli nową partię: Teraz⁵¹. Po zmianie przywództwa w Nowoczesnej nie doszło do znaczącego rozwoju struktur; partia pozostaje widoczna głównie na

⁴⁹ Szczegółową analizę wszystkich odejść z klubu Kukiz'15 wraz z ich powodami można odnaleźć w: K. Matuszek, *Działalność opozycyjna Klubu Poselskiego Kukiz'15 w VIII kadencji Sejmu RP*, niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2021.

⁵⁰ G. Bruszewski, *Kukiz: Nie wiadomo, czy w ogóle wystartuje w wyborach*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2022, 21 VI, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8465864,kukiz-wybory-pis.html>, 30 VI 2022.

⁵¹ J. Hartmann, *Nowa partia Teraz! Czyli jatka u liberalów*, „Polityka” 2018, 27 XI, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1771884,1,nowa-partia-teraz-czyli-jatka-u-liberalow.read>, 23 III 2022.

szczeblu centralnym. Pozostaje to w zgodzie z koncepcją Panebianca, który twierdził, że charyzmatyczny lider w dużej mierze uniemożliwia instytucjonalizację partii, ta nie jest bowiem w stanie przetrwać jego odejścia – niemniej jeżeli się to uda, to instytucjonalizacja wiąże się z silną pozycją władzy centralnej w partii.

W wyborach samorządowych w 2018 roku Nowoczesna startowała z list Koalicji Obywatelskiej, a w wyborach do PE w kolejnym roku – Koalicji Europejskiej. Część posłów i działaczy nie była jednak zadowolona ze współpracy z PO, co skutkowało kolejnymi odejściami. W 2018 roku liczba posłów Nowoczesnej spadła z 28 do 14, w czerwcu 2019 roku pozostali przystąpili do klubu PO-KO. W wyborach do sejmiku w 2019 roku Nowoczesna – podobnie jak w wyborach samorządowych w 2018 roku – startowała z list KO i uzyskała osiem mandatów. W listopadzie 2019 roku Katarzyna Lubnauer zrezygnowała z kierowania partią, a jej miejsce zajął Adam Szłapka. Warto również wspomnieć, że rozłamowa partia Teraz przestała istnieć w 2019 roku, a jej założyciel zrezygnował z udziału w polityce i powrócił do biznesu. W 2022 roku Petru ponownie wstąpił do Nowoczesnej i zamierza jej doradzać w kwestiach gospodarczych⁵².

2.5. Przywództwo w Konfederacji Wolność i Niepodległość w kontekście instytucjonalizacji partii

Konfederacja WiN powstała przed ostatnimi wyborami w 2019 roku, nie mogła więc jeszcze sprawdzić się w kolejnej elekcji. Odpowiedź na pytanie o jej instytucjonalizację będzie możliwa najwcześniej po następnych wyborach. Ponadto jest ona partią o charakterze federacji, składającą się z kilku ugrupowań, w dużej mierze bazuje zatem na ich zasobach w zakresie oferty programowej, struktur czy wyborców. Różnice występują również wewnątrz poszczególnych ugrupowań. Zbiorowe przywództwo złożone z rozpoznawalnych liderów z jednej strony przyciąga sympatyków, ale z drugiej może stać się zarzewiem konfliktów, dotyczących np. miejsc na listach w kolejnych wyborach, co w połączeniu z różnicami programowymi między obecnymi w partii nurtami może prowadzić do jej rozpadu. Pierwsze różnice pomiędzy liderem partii KORWiN Januszem Korwin-Mikkiem a politykami z jego partii uwidoczniły się w sporze o stosunek do wojny na Ukrainie oraz prorosyjskie sympatie lidera, co zaowocowało rozłamem i utworzeniem nowej partii: Wolnościowców, która zdecydowała się pozostać w Konfederacji. Lider nowej partii, Artur Dziambor, stwierdził: *Nie podobało się nam, że ciągle musieliśmy zajmować się głównie komentowaniem komentarzy prezesa*⁵³. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że dalsze spory w tak zróżnicowanym środowisku z kilkoma znaczącymi liderami są nieuniknione.

⁵² Ryszard Petru wraca do Nowoczesnej, 27 I 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ryszard-petru-wraca-do-nowoczesnej/2kdkmbs>, 23 III 2022.

⁵³ P. Olejarczyk, *Trzech posłów Konfederacji odchodzi z partii KORWiN. Bardzo mocne słowa pod adresem Korwin-Mikkego*, 8 III 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/trojmiasto/nowa-partia-w-konfederacji-poslowie-odcinaja-sie-od-korwin-mikkego/5cg91vv>, 25 IV 2022.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania dotyczące czterech nowych partii, które wprowadziły swoich przedstawicieli do sejmu w ostatnich trzech elekcjach, pozwoliły na potwierdzenie pierwszej hipotezy. Zgodnie z nią rozpoznawalni, najlepiej charyzmatyczni liderzy odgrywają dużą rolę w sukcesie wyborczym partii, na czele których stoją. Wszystkie analizowane ugrupowania zostały założone przez znane osoby, co zdecydowanie wpłynęło na ich zaistnienie w mediach i w świadomości społecznej oraz przyczyniło się do przyciągnięcia wyborców. Tym, co łączyło przedsiębiorcę Janusza Palikota, muzyka Pawła Kukiza, ekonomistę Ryszarda Petru oraz polityków radykalnej prawicy: Janusza Korwin-Mikkego, Roberta Winnickiego i Grzegorza Brauna w trakcie rejestracji komitetów wyborczych i prowadzenia kampanii przed wyborami parlamentarnymi, była niewątpliwie krytyka dotychczasowych elit rządzących i partii establishmentowych, a zwłaszcza duopolu PiS–PO, który zdominował polską politykę od 2005 roku. Analizowani przywódcy dążyli do przekonania elektoratu, że po tym, jak odniosą sukces, ich działania będą zmierzały do zmiany politycznej.

Mimo że analizowani przywódcy brali udział w zakładaniu partii, a tym samym określaniu ich zrębów organizacyjnych i programowych, ich formalna pozycja zapisana w statucie jest słaba. Dotyczy to szczególnie partii K'15, w której nie wyodrębniono formalnie funkcji przewodniczącego czy prezesa partii, a jedynie prezesa Zarządu Krajowego. W statutach RP oraz Nowoczesnej przewodniczący partii zostali wprowadzeni formalnie wymienieni, niemniej ich pozycji nie można uznać za silną. Nieco inaczej sytuacja kształtuje się w Konfederacji WiN, w której funkcje kierownicze powierzono kolegialnemu organowi – Radzie Liderów. We wszystkich analizowanych ugrupowaniach liderzy wybierani są z zastosowaniem demokracji przedstawicielskiej, a więc przez Kongres lub Konwencję; żadna nie wprowadziła w tym zakresie elementów demokracji bezpośredniej. Prowadzi to do podporządkowania liderów organom przedstawicielskim. Statuty nie przyznają też liderom rozbudowanych kompetencji. Ich silna pozycja, dobrze widoczna w praktyce politycznej, wynika głównie z tego, że stoją na czele organów kolegialnych – Zarządów Krajowych, którym powierzono znaczące uprawnienia w zakresie tworzenia list w wyborach do władz publicznych, tworzenia terenowych jednostek partii czy podejmowania decyzji o obsadzie stanowisk partyjnych, również w terenie. Charyzmatyczny lider, uchodzący za „właściciela” partii, jest zatem w stanie mocno wpływać na decyzje Zarządu. Kwestia rozdźwięku pomiędzy słabym umocowaniem liderów w statutach a ich silną pozycją w praktyce politycznej wymaga jednak dalszych badań empirycznych, zwłaszcza trudno dostępnych danych dotyczących przebiegu posiedzeń zarządów partyjnych i roli, jaką odgrywa w nich lider.

Druga hipoteza – wedle której silny przywódca utrudnia partii instytucjonalizację – również została potwierdzona. We wszystkich analizowanych ugrupowaniach po wygranych wyborach dochodziło bowiem do sporów między liderami

a działaczami partyjnymi, w tym wybranymi z ramienia partii posłami, co prowadziło do opuszczania przez nich macierzystych ugrupowań i zakładania własnych kół parlamentarnych lub zasilania klubów innych partii. Scenariusz rozwoju w przypadku RP oraz K'15 wyglądał podobnie: różnice programowe oraz niezadowolenie ze stylu kierowania partią, nastawienie lidera na promocję siebie samego zamiast budowania struktur, niechęć do delegowania uprawnień na inne organy, centralizacja w kierowaniu partią oraz dążenie do kontroli wszystkich ważniejszych decyzji spowodowały odpływ działaczy i sympatyków. Wchodzenie w koalicje z krytykowanymi wcześniej partiami establishmentowymi prowadziło z kolei do rozczarowania i wniosku, że nowe partie nie stanowią alternatywy dla dotychczasowych elit, lecz raczej stają się ich częścią. W efekcie tego za spektakularnymi sukcesami związanymi z pokonaniem proggu wyborczego nie szły kolejne, co w połączeniu z brakiem rozbudowanych struktur terenowych prowadziło do osłabienia i marginalizacji partii. Ostatecznie Janusz Palikot zdecydował się na wycofanie z polityki i powrót do biznesu, a Paweł Kukiz podejmował próby współpracy najpierw z PSL, a obecnie z PiS – dotyczy to jednak coraz bardziej jego samego niż całej partii, która prawdopodobnie wkrótce zostanie wykreślona z ewidencji.

Inaczej wyglądała sytuacja w przypadku Nowoczesnej. Tu także dochodziło do sporów pomiędzy liderem-założycielem partii a posłami wybranymi z jej list, co prowadziło do ich odejścia. Niemniej jeszcze w trakcie pierwszej kadencji, w której partia weszła do parlamentu, nastąpiła alternacja władzy: Ryszard Petru został zastąpiony przez Katarzynę Lubnauer. Założył wówczas wspólnie z dwiema posłankami własne ugrupowanie pod nazwą Teraz, lecz partia rozłamowa nie przyciągnęła pozostałych posłów – zdecydowali się oni pozostać w Nowoczesnej. Tej ostatniej udało się przetrwać alternację władzy, i to dwukrotnie, Katarzynę Lubnauer zastąpił bowiem w 2019 roku Adam Szłapka. Partia jest jednak obecna głównie na szczeblu centralnym i jej dalsze losy nie są przesądzone, wiele zależy od kolejnych wyborów parlamentarnych.

Największą niewiadomą jest Konfederacja, nie tylko dlatego, że wprowadziła swoich deputowanych dopiero w ostatnich wyborach w 2019 roku, nie zdążyła się więc sprawdzić w kolejnej elekcji, lecz także z uwagi na swój koalicyjny charakter. Formalnie została zarejestrowana jako partia głównie dlatego, że ze względu na progi wyborcze do sejmu (5% dla partii oraz 8% dla koalicji) w tej postaci łatwiej było jej uzyskać reprezentację parlamentarną. Niemniej bazuje ona na kilku ugrupowaniach, które posiadają własną tożsamość ideowo-programową, liderów oraz ambicje polityczne. Rozpoznawalni liderzy mający własnych sympatyków niewątpliwie przyczynili się do zwiększenia liczby wyborców partii, utrudniają jednak tworzenie spójnej, trwałej struktury. Konfederacja może się zatem okazać przejściowym tworem.

Reasumując, badania przeprowadzone na przykładzie czterech nowych partii pokazały, że o ile charyzmatyczny przywódca pomaga ugrupowaniu w pokonaniu proggu reprezentacji i dostaniu się do parlamentu, o tyle może stać się przeszkodą w rozwoju struktur partii i rutynizacji działań, a tym samym utrudniać jej instytucjonalizację, co jest warunkiem przetrwania partii w dłuższej perspektywie czasowej.

BIBLIOGRAFIA

- Arter D., *When New Party X Has the „X Factor”. On Resilient Entrepreneurial Parties*, „Party Politics” 2016, vol. 22, nr 1, <https://doi.org/10.1177/1354068813509523>.
- Barnea S., Rahat G., „*Out with the Old, In with «New»*”: *What Constitutes a New Party?*, „Party Politics” 2011, vol. 17, nr 3, <https://doi.org/10.1177/1354068810369148>.
- Bolleyer N., *New Parties in Old Systems. Persistence and Decline in Seventeen Democracies*, Oxford 2013, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199646067.001.0001>.
- Bolleyer N., Bytzek E., *New Party Performance after Breakthrough: Party Origin, Building and Leadership*, „Party Politics” 2017, vol. 23, nr 6, <https://doi.org/10.1177/1354068815626604>.
- Bruszewski G., *Kukiz: Nie wiadomo, czy w ogóle wystartuję w wyborach*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2022, 21 VI, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8465864,kukiz-wybory-pis.html>.
- Emanuele V., Chiaramonte A., *A Growing Impact of New Parties: Myth or Reality? Party System Innovation in Western Europe after 1945*, „Party Politics” 2018, vol. 24, nr 5, <https://doi.org/10.1177/1354068816678887>.
- Ferfecki W., *Paweł Kukiz straci partię. Przez niezłożenie sprawozdania finansowego K'15 zostanie zdelegalizowane*, rp.pl, 16 VI 2022, [online] <https://www.rp.pl/polityka/art36523841-pawel-kukiz-straci-partie-przez-niezlozenie-sprawozdania-finansowego-k-15-zostanie-zdelegalizowane>.
- Harmel R., *On the Study of New Parties*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, nr 4, <https://doi.org/10.1177/019251218500600403>.
- Harmel R., Robertson J.D., *Formation and Success of New Parties. A Cross-National Analysis*, „International Political Science Review” 1985, vol. 6, nr 4, <https://doi.org/10.1177/019251218500600408>.
- Harmel R., Svåsand L., *Party Leadership and Party Institutionalisation: Three Phases of Development*, „West European Politics” 1993, vol. 16, nr 2, <https://doi.org/10.1080/01402389308424961>.
- Hartliński M., *Przywódczość polityczne. Wprowadzenie*, Olsztyn 2012.
- Hartman J., *Nowa partia Teraz! Czyli jatka u liberatów*, „Polityka” 2018, 27 XI, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1771884,1,nowa-partia-teraz-czyli-jatka-u-liberelow.read>.
- Haughton T., Deegan-Krause K., *Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics*, „East European Politics and Societies: and Cultures” 2015, vol. 29, nr 1, <https://doi.org/10.1177/0888325414566072>.
- Haughton T., Deegan-Krause K., *The New Party Challenge. Changing Cycles of Party Birth and Death in Central Europe and Beyond*, Oxford 2020, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198812920.001.0001>.
- Hloušek V., Kopeček L., *Entrepreneurial Parties: A Basic Conceptual Framework*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2017, vol. 24, nr 2, <https://doi.org/10.5817/pc2017-2-83>.

- Hloušek V., Kopeček L., Vodová P., *The Rise of Entrepreneurial Parties in European Politics*, Cham 2020, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41916-5>.
- Hopkin J., Paolucci C., *The Business Firm Party Model of Party Organisation. Cases from Spain and Italy*, „European Journal of Political Research” 1999, vol. 35, nr 3, <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00451>.
- Hug S., *Altering Party Systems. Strategic Behavior and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*, Ann Arbor 2001, <https://doi.org/10.3998/mpub.16263>.
- Huntington S., *Political Development and Political Decay*, „World Politics” 1965, vol. 17, nr 3, <https://doi.org/10.2307/2009286>.
- Janda K., *Political Parties. A Cross-national Survey*, New York 1980.
- Katz R.S., Mair P., *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics” 1995, vol. 1, nr 1, <https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>.
- Kosowska-Gąstoł B., *Od sukcesu do porażki – Twój Ruch w świetle wybranych modeli partii*, [w:] *Anatomia porażki wyborczej*, red. A. Paczeński, Warszawa 2018.
- Kosowska-Gąstoł B., Sobolewska-Mysłik K., *Does Novelty Necessarily Mean Change? New Political Parties within the Polish Party System*, „Politics in Central Europe” 2019, vol. 15, nr 1, <https://doi.org/10.2478/pce-2019-0004>.
- Kosowska-Gąstoł B., Sobolewska-Mysłik K., *New Political Entrepreneurs in Poland*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2017, vol. 24, nr 2, <https://doi.org/10.5817/pc2017-2-137>.
- Krašovec A., *Oops! Slovenia Did It Again: New Elections, Another Newcomer Prime Minister*, Party Systems & Government Observatory, 23 VI 2022, [online] <https://whogoverns.eu/electoral-victory-and-the-position-of-pm-yet-again-held-by-a-newcomer/>.
- Krouwel A., *Party Models*, [w:] *Handbook of Party Politics*, red. R. Katz, W. Crotty, London 2006, <https://doi.org/10.4135/9781848608047.n22>.
- Lewandowski A., *Antysystemowość ruchu Kukiz’15 w okresie kampanii wyborczej 2015 roku*, [w:] *Nowe partie i ruchy polityczne*, red. K. Walecka, K. Wojtas, Warszawa 2017.
- Litton K., *Party Novelty: Conceptualization and Measurement of Party Change*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 5, <https://doi.org/10.1177/1354068813499866>.
- Lucardie P., *Prophets, Purifiers and Prolocutors. Towards a Theory on the Emergence of New Parties*, „Party Politics” 2000, vol. 6, nr 2, <https://doi.org/10.1177/135406880006002003>.
- Matuszek K., *Działalność opozycyjna Klubu Poselskiego Kukiz’15 w VIII kadencji Sejmu RP*, niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2021.
- Mazurek K., *@PotrafiszPolsko czy @PolskaOdNowa? Magdalena Ogórek i Paweł Kukiz – prezydenci z twittera*, [w:] *Oblicza kampanii wyborczych 2015*, red. M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Ścigaj, Kraków 2016.
- Olejarczyk P., *Trzech posłów Konfederacji odchodzi z partii KORWiN. Bardzo mocne słowa pod adresem Korwin-Mikkego*, 8 III 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/trojmiasto/nowa-partia-w-konfederacji-poslowie-odcinaja-sie-od-korwin-mikkego/5cg91vv>.
- Paczeński A., Winclawska M., *Leadership in Polish Political Parties*, „e-Policon. Kwartalnik naukowy OAP UW” 2018, nr 28.

- Panebianco A., *Political Parties. Organization and Power*, Cambridge 1988.
- Pankowski K., *Wyborcy Ruchu Palikota*, komunikat z badań CBOS, BS/149/2011, Warszawa 2011.
- Posłanka z Walbrzycha odchodzi z Ruchu Palikota. „Mam dość”, 20 VI 2013, [online] http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/1,35771,14132597,Poslanka_z_Walbrzycha_odchodzi_z_Ruchu_Palikota___Mam.html.
- Ruch Palikota ma jednego posła mniej. Kępiński znów w SLD, TVN24, 22 II 2013, [online] <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/ruch-palikota-ma-jednego-posla-mniej-kepinski-znoww-sld,307785.html>.
- Ryszard Petru wraca do Nowoczesnej, onet.pl, 27 I 2022, [online] <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ryszard-petru-wraca-do-nowoczesnej/2kdkmbs>.
- Sikk A., Köker P., *Party Novelty and Congruence: A New Approach to Measuring Party Change and Volatility*, „Party Politics” 2019, vol. 25, nr 6, <https://doi.org/10.1177/1354068817747512>.
- Sobolewska-Mysłik K., *Niepartyjne inicjatywy polityczne jako nowy sposób politycznego zaangażowania obywateli? Czechy, Polska, Słowacja*, „Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne” 2016, vol. 24, <https://doi.org/10.4467/2543733xssb.16.008.6250>.
- Sobolewska-Mysłik K., Kosowska-Gąstoł B., *„Partie politycznych przedsiębiorców” – nowy model partii?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2017, vol. 55, nr 3, <https://doi.org/10.15804/athena.2017.55.06>.
- Stanley B., Cześnik M., *Poland's Palikot Movement: Voice of the Disenchanted, Missing Ideological Link or More of the Same?*, „Party Politics” 2016, vol. 22, nr 6, <https://doi.org/10.1177/1354068814560911>.
- Statut Nowoczesnej Ryszarda Petru, stan na 17 VIII 2015, akta partii EwP 362, s. 14-25, Sąd Okręgowy w Warszawie.
- Statut partii politycznej K'15, stan na 27 V 2020, akta partii EwP 413, s. 3-6, Sąd Okręgowy w Warszawie.
- Statut partii politycznej K'15, stan na 1 VII 2021, akta partii EwP 413, s. 78-83, Sąd Okręgowy w Warszawie.
- Statut partii politycznej Konfederacja Wolność i Niepodległość, stan na 25 VII 2019, akta partii EwP 400, s. 129-142, Sąd Okręgowy w Warszawie.
- Statut Ruchu Palikota, stan na 24 V 2011, akta partii EwP 313, s. 28-46, Sąd Okręgowy w Warszawie.
- Statut „Stowarzyszenia na rzecz nowej Konstytucji Kukiz'15”, [online] <http://kukiz15.org/images/STOWARZYSZENIE/Statut-Stowarzyszenia-na-rzecz-nowej-Konstytucji-KUKIZ15.pdf>.
- Statut TR przyjęty przez Kongres Krajowy 20 VI 2015 r., [online] <http://twojruch.eu/dokumenty/>.
- Stowarzyszenie na rzecz Nowej Konstytucji Kukiz'15, [online] <https://rejestr.io/krs/599414/stowarzyszenie-na-rzecz-nowej-konstytucji-kukiz-15>.
- Tavits M., *Party System Change. Testing a Model of New Party Entry*, „Party Politics” 2006, vol. 12, nr 1, <https://doi.org/10.1177/1354068806059346>.
- Tavits M., *Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, nr 1, <https://doi.org/10.1017/s0007123408000069>.

- Tomasiewicz J., *Confederacy – the Polish New Right Wing between Tradition and Modernity*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2020, vol. 30, <https://doi.org/10.31261/spus.11379>.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych*, Dz.U. 2021, poz. 2054, [online] <https://www.sejm.gov.pl/prawo/partiepol/kon12.htm>.
- Wiatr J.J., *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.
- Władze partii, K’15, [online] <https://k15.org.pl/wladze>.
- Wojtasik W., *Sukces Ruchu Palikota w świetle czynników możliwego sukcesu politycznego (Political Opportunity Structure)*, „Preferencje Polityczne” 2012, nr 3, <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.94189>.
- Żukiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

Beata KOSOWSKA-GĄSTOŁ – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracuje w Katedrze Współczesnych Systemów Politycznych i Partyjnych, kierowniczką grantów NCN poświęconych europejskim partiom politycznym jako organizacjom wielopoziomowym oraz nowości i ciągłości polskich partii politycznych, autorka i współautorka wielu pozycji z zakresu partii i systemów partyjnych oraz systemów politycznych, m.in. książek *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries* (2016), *Systemy polityczne*, t. 1: *Zagadnienia teoretyczne* (2019), *Systemy polityczne*, t. 2: *Ustroje państw współczesnych* (2020), a także artykułu *How Can One Assess the Level of Party Newness, Continuity and Change? Some Examples from Poland* w „East European Politics and Society” (2022).